

UNIVERSITY OF HELSINKI

<https://helda.helsinki.fi>

Helda

Arvio maahanmuuttotaustaisen väestön uskonnollisesta jakaumasta Suomessa vuosina 1990–2019

Pauha, Teemu

Teologinen julkaisuseura

2022

Pauha, T & Martikainen, T 2022, 'Arvio maahanmuuttotaustaisen väestön uskonnollisesta jakaumasta Suomessa vuosina 1990–2019', Teologinen Aikakauskirja, Vuosikerta. 127, Nro 1, Sivut 3–23.

<http://hdl.handle.net/10138/567828>

draft

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Arvio maahanmuutto- taustaisen väestön uskonnollisesta jakaumasta Suomessa vuosina 1990–2019

TEEMU PAUHA & TUOMAS MARTIKAINEN

TIIVISTELMÄ Esitämme arvion maahanmuuttajien (1. sukupolvi) ja heidän lastensa (2. sukupolvi) uskonnollisesta jakaumasta Suomessa vuosina 1990–2019. Arvio perustuu Tilastokeskuksen valtiokohtaisiin syntymämaatilastoihin ja kansainvälisiin tilastoihin eri maiden uskontojakaumasta, jotka ekstrapoloimme Suomeen ja joita korjaamme saatavilla olevilla tiedoilla maahanmuuttajien uskonnollisesta valikoitumisesta. Tulosten mukaan vuonna 2019 maahanmuuttajista oli 41,3–42,3 % kristittyjä, 22,8–24,6 % muslimeja, 21,0–21,1 % uskonnottomia, 4,6–4,8 % buddhalaisia, 2,4 % hinduja, 0,8–1,0 % kansanuskontojen kannattajia, 0,1 % juutalaisia ja 3,9–7,0 % muiden uskontojen kannattajia tai tuntemattomia. Maahanmuuttajien lasten parissa muslimien osuus on kristittyjä suurempi, sillä maahanmuuttajien ja kantaväestön yhteisiä lapsia (2,5-sukupolvea) ei ole voitu huomioida arvioissa. Vuoden 1990 jälkeen kristittyjen maahanmuuttajien osuus on laskenut ja muiden uskontojen kannattajien osuus pääsääntöisesti noussut. Käyttämäämme menetelmään liittyy rajoituksia ja sitä on pidettävä suuntaa antavana.

ASIASANAT Maahanmuutto, uskontodemografia, uskonnollinen jäsenyys, sukupolvet, uskontotilastot.

JOHDANTO

Maahanmuuttajien uskonnollinen toiminta ja jäsenyys ovat nousseet julkiseen keskusteluun monissa länsimaissa.¹ Keskustelu heijastaa uskonnon globaalia ja kansallista politisoitumista, kansainvälisen muuttoliikkeen vaikutusta länsimaiden väestörakenteeseen sekä väestön monimuotoistumiseen liittyviä uskonnollisia ja kulttuurisia ilmiöitä.² Eräs tutkimuksissa toistuvasti esiin nouseva ongelma on hankaluus arvioida maahanmuuttajien uskontojen kannattajamääriä. Tilannetta vaikeuttaa olemassa olevien uskontotilastojen rajallisuus, esitettyjen arvioiden puutteellisuus ja monesti myös niiden tarkoitushakuisuus. Tästä huolimatta lukumäärät kiinnostavat ja niitä käytetään laajalti niin mediassa kuin tutkimuksessakin.³

Kansainvälisesti keskeisimmät tilastolähteet uskonnollisesta jäsenyydestä perustuvat väestölaskentoihin, kyselytutkimuksiin, muihin tutkimuksiin ja julkisten tai uskonnollisten yhteisöjen tuottamiin jäsentilastoihin sekä erilaisiin arvioihin. Saatavilla olevat tiedot vaihtelevat suuresti valtioiden välillä, sillä valtioiden tilastointiperiaatteet ja suhtautuminen uskonnollisen jäsenyyden tilastointiin poikkeavat toisistaan. Mahdollisimman laadukkaat kansainväliset tilastot ovat kuitenkin välttämättömiä, jotta maahanmuuttotilastojen väestön uskonnollisesta jäsenyydestä perustuvat väestölaskentoihin, kyselytutkimuksiin, muihin tutkimuksiin ja julkisten tai uskonnollisten yhteisöjen tuottamiin jäsentilastoihin sekä erilaisiin arvioihin. Saatavilla olevat tiedot vaihtelevat suuresti valtioiden välillä, sillä valtioiden tilastointiperiaatteet ja suhtautuminen uskonnollisen jäsenyyden tilastointiin poikkeavat toisistaan. Mahdollisimman laadukkaat kansainväliset tilastot ovat kuitenkin välttämättömiä, jotta maahanmuuttotilastojen väestön uskonnollisesta jäsenyydestä perustuvat väestölaskentoihin, kyselytutkimuksiin, muihin tutkimuksiin ja julkisten tai uskonnollisten yhteisöjen tuottamiin jäsentilastoihin sekä erilaisiin arvioihin.

Missiologi David B. Barrett on kerännyt ja kehittänyt systemaattisesti kansainvälisiä uskontotilastoja ja hänen laatimansa *World Christian Encyclopedia*⁵ on tuonut saataville huomattavan määrän yksityiskohtaisia uskontotilastoja eri puolilta maailmaa. Vuonna 1996 perustettiin *American Religion Data Archives* (ARDA),⁶ joka on asettanut tavoitteekseen koota ja kehittää kansainvälisiä uskontotilastoja. Barrettin työ on ollut muiden lähteiden ohella keskeisessä roolissa *World Christian Database*⁷ ja *World Religion Database*⁸ -tietokantojen luomisessa. Kyseiset tietokannat ovat luoneet mahdollisuuksia edistyneemmille globaaleille tarkasteluille. Samalla kansainvälinen, vertaileva uskontodemografisen tutkimus on tullut aikaisempaa suosittumaksi. Tutkimuksen lisääntyminen on parantanut

kansainvälisen uskontodemografisen tiedon saatavuutta ja laatua.⁹

Kansainvälisten uskontotilastojen osalta on syytä erikseen mainita *Pew-Templeton Global Religious Futures* -projekti, joka on amerikkalaisten Pew Research Centerin ja Templeton Foundationin yhteishanke.¹⁰ Hanke on tuottanut lukuisia globaaleja ja alueellisia arvioita eri maiden uskontotilanteesta ja maahanmuuttajien uskonnollisesta jakaumasta sekä kokeillut erilaisia metodologioita lukumäärien arvioinneissa.¹¹ Hankkeen julkaisujen tietoja käytetään laajalti ja niitä pidetään yleisesti ottaen varsin luotettavina. Vaikka Pew:n arviot ovat melko hyviä, niin tarkemmissa kansallisissa tarkasteluissa niistä on löytynyt myös puutteita.

Tarkastelemme tässä artikkelissa Suomen maahanmuuttotilastojen väestön uskonnollisen jakauman arvioimisen mahdollisuuksia ja siihen soveltuvia tilastopohjaisia menetelmiä sekä esitämme oman arviomme tilanteesta vuosina 1990–2019. Arvio perustuu tietoihin maahan-

- 1 Kiitämme yliaktuaari Markus Rapoa Tilastokeskuksesta avusta sukupolvi- ja uskontotilastojen osalta sekä Kimmo Ketolaa Kirkon tutkimuskeskuksesta ja Pasi Saukkosta Helsingin kaupungilta hyödyllisistä kommentteista. Molemmat kirjoittajat ovat osallistuneet artikkelin laatimiseen tasapuolisesti. Teemu Pauhan ensisijaisena vastuuna on ollut ARDA- ja Pew-tilastojen yhdistäminen suomalaisen tilastoaineistoon ja Tuomas Martikaisen vastuulla ovat olleet aineiston käsittelyä taustoittavat osiot.
- 2 Kivisto 2014; Stonawski et al. 2014.
- 3 Connor 2014.
- 4 Johnson & Grim 2013, 163–175.
- 5 Barrett 1982.
- 6 Nimi muutettiin muotoon *Association of Religion Data Archives* vuonna 2006.
- 7 Brill 2007–.
- 8 Brill 2010–.
- 9 Johnson & Grim 2013, 146–150.
- 10 Pew-Templeton 2021.
- 11 Esim. Pew Research Center 2012, 2015, 2017.

muuttotaustaisen väestön taustamaiden uskontotilanteesta, jotka olemme saaneet Pew Research Centerin ja ARDA:n kokoamista tilastoista. Näitä tietoja olemme korjanneet saatavilla olevilla tiedoilla maahanmuuttajien uskonnollisesta valikoitumisesta. Lisäksi Tilastokeskuksen ulkomaalaistilastot ovat mahdollistaneet ulkomaalaissyntyisen väestön jakamisen suomalais- ja ulkomaalaistaustaisiin, joita tarkastelemme erillisinä ryhminä. Käyttämäämme menetelmään liittyy rajoituksia ja sitä onkin pidettävä suuntaa antavana. Puutteista huolimatta pidämme arvion esittämistä tärkeänä, sillä maahanmuuttajien uskontotaustasta ja erityisesti muslimien määrästä esiintyy julkisessa keskustelussa mitä erilaisimpia arveluja, joita ei useinkaan perustella.

USKONNOLLINEN JÄSENYYS, USKONTOJEN KANNATTAJAMÄÄRÄT JA NIIDEN TILASTOINTI SUOMESSA

Uskonnollinen jäsenyys ei ole yksiselitteinen ilmiö, vaan sillä voidaan viitata erilaisiin asioihin. Tavanomaisesti jäsenyys tarkoittaa sitä, että henkilö identifioituu johonkin uskonnolliseen yhteisöön ja yhteisö hyväksyy henkilön jäsenekseen. Jäsenyys voi olla joko inklusiivinen, jolloin henkilöllä saattaa olla myös muita uskonnollisia jäsenyyksiä, tai eksklusiivinen, joka sulkee muut jäsenyydet pois. Eri yhteisöjen jäsenkriteereissä on suurta vaihtelua esimerkiksi sen suhteen, mihin jäsenyys velvoittaa. Yksilön ja yhteisön jäsenyysnäkemysten välillä voi myös vallita ristiriitoja. Yksilöiden ja yhteisöjen lisäksi julkisella vallalla voi olla esimerkiksi lainsäädännön kautta vaikutusta jäsenkriteereihin ja siitä kerättäviin tietoihin, tilastoihin ja niiden saatavuuteen.¹² Suomessa rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat ovat velvoitettuja pitämään jäsenrekisteriä ja ilmoittamaan jäsenensä viranomaisille. Uskonnonvapauslaki mahdollistaa myös jäsenyyden useissa uskonnollisissa yhteisöissä, mutta jäsenyyksien sääntely on jätetty yhdyskuntien omaksi tehtäväksi.¹³

On tärkeää huomata, että uskonnollinen jäsenyys ei pääsääntöisesti ole hyvä lähtökohta kuvata uskonnon sisällöllisiä merkityksiä yksilölle tai uskonnollisuuden eri muotoja. Jäsenyys kertoo

lähinnä yksilön jonkinlaisesta sidoksesta tiettyyn uskonnolliseen yhteisöön tai perinteeseen. Esimerkiksi Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuulutaan hyvin monenlaista syistä, joista vain osa on selvästi uskonnollisia.¹⁴ Poikkeuksen muodostavat velvoittavamman jäsenyyden yhteisöt, joissa vaatimukset ovat tiukempia, mutta näiden osuus kaikista uskontokuntien jäsenistä on pieni. Lisäksi eri uskontoperinteiden kesken on eroja siinä, mitä jäsenyydellä ylipäätään tarkoitetaan.¹⁵

Eri uskontojen kannattajamäärien arvioimiseen on olemassa kolme yleistä tapaa: (1) uskonnollista kuulumista, jäsenyyttä tai identiteettiä kysytään henkilöltä itseltään, (2) jäsentietoja kysytään uskonnollisilta yhteisöiltä ja (3) uskontojen kannattajamäärät päätellään muulla tavoin. Ensiksikin monissa valtioissa uskonnollista jäsenyyttä tai identiteettiä kysytään henkilöltä suoraan joko väestölaskennan tai edustavana otoksena toteutetun kyselytutkimuksen yhteydessä.¹⁶ Suomessa Kirkon tutkimuskeskus tekee säännöllisesti kyselytutkimuksia, joissa tutkitaan myös uskonnolliseen identiteettiin liittyviä kysymyksiä. Kuviosta 1 näkyy, miten valtaosa suomalaisista identifioi itsensä kristityksi. Kuvio osoittaa myös rekisteröidyn uskonnollisen jäsenyyden ja uskonnollisen identiteetin välillä olevan selviä eroja. Esimerkiksi kristillisissä kirkkoissa on paljon jäseniä, jota eivät miellä itseään kristityksi, ja uskonnottomien joukossa on myös muita kuin ateisteja.¹⁷

Suomessa koko väestöstä poimittuihin satunnaisotoksiin päätyy niin vähän maahanmuuttotaustaisia vastaajia, ettei kyselytutkimusten perusteella voida tehdä maahanmuuttajavä-

12 Hovi 2018.

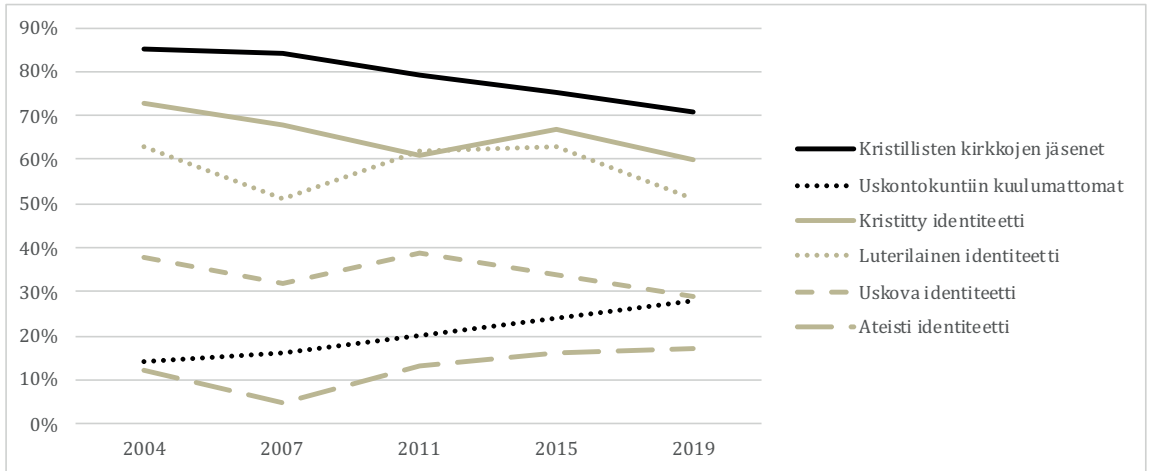
13 Uskonnonvapauslaki 6.6.2003/453.

14 Sohlberg & Ketola 2020, 63–64.

15 Hovi 2018.

16 Johnson & Grim 2013, 163–189.

17 Ketola 2020, 68–74.

Kuvio 1. Suomalaisten uskonnollinen jäsenuus ja identiteetti 2004–2019. Lähteet: Tilastokeskus, Väestö, Väestörakenne, Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumisen iän ja sukupuolen mukaan, 1990–2019; Gallup Ecclesiastica 2011, 2015 ja 2019 sekä Kirkkomonitor 2004 ja 2007 -kyselyt, N = 1 624–4 929.

	1990	2000	2010	2019
Kristinusko	4 470 527	4 496 229	4 308 342	3 909 054
Juutalaisuus	1 006	1 157	1 208	1 101
Islam	810	1 199	9 393	16 674
Hindulaisuus	9	37	91	367
Alkuperäisuskonnot ja uuspakanaisuus	0	0	0	60
Buddhalaisuus	0	26	509	1 792
Uskontokuntiin kuulumattomat	510 516	659 979	1 032 429	1 574 392
Yhteensä	4 998 478	5 181 115	5 375 276	5 525 292

Taulukko 1. Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumisen Suomessa, 1990–2019. Lähde: Tilastokeskus, Väestö, Väestörakenne, Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumisen iän ja sukupuolen mukaan, 1990–2019.

estöä koskevia johtopäätöksiä uskonnollisesta identiteetistä. Myöskään maahanmuuttajille kohdennetuissa kyselytutkimuksissa ei yleensä ole kysytty uskontoon liittyviä asioita. Harvoja poikkeuksia ovat *Maahanmuuttajien elinolot*¹⁸ ja *Ollako vai eikö olla? Tutkimus viiden kieliryhmän kiinnittymisestä Suomeen*¹⁹ -tutkimukset, joita käsittelemme myöhemmin.

Toiseksi jäsenien määrien kartoituksessa voidaan turvautua uskonnollisten yhteisöjen jäsenrekistereihin. Suomessa viralliset uskontojen jäsentiedot perustuvat jäsenyyteen evankelis-luterilaisessa, ortodoksisessa kirkossa tai re-

kisteröidyissä uskonnollisissa yhdyskunnissa.²⁰ Taulukko 1 näyttää yleiskuvan uskonnollisesta jäsenyydestä Suomessa vuosina 1990–2019. Ajanjakson muutos koostuu kolmesta keskeisestä seikasta. Evankelis-luterilaisen kirkon jäsenmäärä on laskenut, uskontokuntiin kuulumattomien on noussut ja muiden uskontojen jäsenmäärät ovat hieman kasvaneet.²¹

18 Pohjanpää, Paananen & Nieminen 2003.

19 Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2019.

20 Hovi 2018, 217–220.

21 Sohlberg & Ketola 2020, 48–50.

		1990	2000	2010	2020
Ulkomailla syntyneet	Uskonnollisen yhteisön jäsen	40 464	51 895	67 459	80 494
	Uskontokuntiin kuulumaton	24 458	84 308	180 676	340 272
	Kaikki yhteensä	64 922	136 203	248 135	420 766
Ulkomaan kansalaiset	Uskonnollisen yhteisön jäsen	9 307	18 712	23 603	25 194
	Uskontokuntiin kuulumaton	16 948	72 362	144 351	253 723
	Kaikki yhteensä	26 255	91 074	167 954	278 917
Vieraskieliset	Uskonnollisen yhteisön jäsen	5 936	17 436	39 764	64 227
	Uskontokuntiin kuulumaton	18 847	81 791	184 624	368 620
	Kaikki yhteensä	24 783	99 227	224 388	432 847

Taulukko 2. Ulkomailla syntyneiden, ulkomaan kansalaisten ja vieraskielisten uskonnollinen jäsenyyys ja uskontokuntiin kuulumattomat 1990–2020. Lähde: Tilastokeskus.

Suomessa ei tuoteta julkisia tilastoja maahanmuuttotaustaisen väestön uskonnollisesta jäsenyydestä, mutta niitä on mahdollista laatia olemassa olevien uskonto- ja väestötietojen pohjalta ja näin on myös muutamassa tapauksessa tehty. Aikaisemman tutkimuksen mukaan maahanmuuttajien rekisteröity uskonnollinen jäsenyyden on selvästi muuta väestöä alhaisemmalla tasolla, jäsenyydessä on merkittäviä eroja eri maista muuttaneiden välillä ja lisäksi eri uskontoperinteiden järjestäytymisalttiudessa vaikuttaa olevan eroja.²² Taulukossa 2 näkyy maahanmuuttajaväestön indikaattoreina usein käytettyjen tilastojen (ulkomailla syntyneet, ulkomaan kansalaiset, vieraskieliset) mukaisesti uskontokuntien jäsenyyden ja niihin kuulumattomuus vuosina 1990–2020. Näiden perusteella uskontokuntien jäsenyyksien osuus on laskenut kaikissa tilastoissa: ulkomailla syntyneillä 62,3 %:sta 19,1 %:iin, ulkomaan kansalaisilla 35,4 %:sta 9,0 %:iin ja vieraskielisillä 24,0 %:sta 14,8 %:iin. Ulkomailla syntyneiden korkeammat luvut verrattuna ulkomaan kansalaisiin ja vieraskielisiin johtuvat käsityksemme mukaan suomalaistaustaisista maahanmuuttajista. Koska maahanmuuttajien uskonnollinen järjestäytyminen on merkittävästi valtaväestöstä poikkeavaa eikä tiedossamme ole Suomeen kohdistuneen maahanmuuton moninkertaista valikoituneisuutta uskonnottomiin, niin käsityksemme mukaan viralliset jäsenyydet aliarvioivat maa-

hanmuuttajaväestön uskonnollisia jäsenyyksiä ja sitä kautta heidän uskonnollisia identiteettejään.

Osa maahanmuuttajista kuuluu rekisteröidyn uskonnollisen yhdiskunnan sijasta uskonnolliseen yhteisöön, joka on järjestäytynyt esimerkiksi rekisteröidyksi tai rekisteröitymättömäksi yhdistykseksi. Toiset taas harjoittavat uskontoa ilman muodollista jäsenyyttä missään uskonnollisessa yhteisössä. Tämän takia maahanmuuttotaustaisen väestön osalta tiedot ovat puutteelliset, vaikka tilastoista voidaan sinänsä nähdä rekisteröityjen uskonnollisten yhdiskuntien jäsenmäärät kyseisen väestöryhmän osalta oikein.²³ Puutteelliset tiedot eivät koske vain maahanmuuttajia, sillä Suomessa toimii lukuisia muita uskonnollisia yhteisöjä, kuten helluntailiike, joiden jäsenistöä nykyinen tilastointimenetelmä ei näytä täysimääräisesti tai laisinkaan.²⁴

Kolmas keino arvioida maahanmuuttajien uskonnollista jäsenyyttä on tutkia asiaa epäsuorasti. Maahanmuuttajien kohdalla tämä on kansainvälisesti melko yleinen tapa toimia.²⁵ Näissä

22 Esim. Martikainen & Sakaranaho 2018, 260; Sohlberg & Ketola 2020, 50–53.

23 Martikainen 2011.

24 Hovi 2018, 219.

arvioissa lähdetään liikkeelle maahanmuuttajien lähtömaan yleisestä uskontotilanteesta, joka ekstrapoloidaan uuteen asuinmaahan. Tällöin ei ole enää nähdäksemme mahdollista puhua uskonnollisesta jäsenyydestä, vaan käytämme väljempää *uskonnollisen taustan* käsitettä. Uskonnollisella taustalla tarkoitamme, että arvioimme henkilön kasvaneen tietyn uskonnon vaikutuspiirissä, mutta hänen henkilökohtaiseen uskonnolliseen jäsenyyteensä tietyssä yhteisössä tai uskonnolliseen vakaumukseensa ei ole mahdollista ottaa suoraan kantaa. Uskonnollisen taustan käsite on avoin, minkä vuoksi jäsenyyttä koskevia arvioita²⁶ pyritään suhteuttamaan muihin maahanmuuttajia koskeviin tietoihin, jotta lukumääriä voidaan tarvittaessa korjata. Suomessa on tehty yksi aikaisempi tutkimus vastaavalla menetelmällä.²⁷ Vaikka maahanmuuttotaustaisen väestön uskonnollisuudesta ei olekaan tilastoja, niin aihepiiristä on jonkin verran aikaisempaa tutkimusta, jota voi käyttää tuotettujen tilastojen luotettavuuden arviointiin.²⁸

USKONTOJAKAUMAN ARVION LÄHTÖKOHDAT, KÄSITTEET, TAUSTA- AINEISTOT JA RAJOITUKSET

Koska emme tyydy virallisten uskontotilastojen antamaan kuvaan Suomen maahanmuuttotaustaisen väestön uskonnollisesta jäsenyydestä ja taustasta, niin niitä on arvioitava kiertoteitse, yhdistämällä käytettävissä olevia tilastoja muihin saatavilla oleviin tietoihin. Tässä tutkimuksessa käytämme lähtökohtana tilastoja (1) Suomen maahanmuuttotaustaisen väestön taustamaista ja (2) kyseisten maiden uskontojakaumista. Lähtökohtanamme on oletus, että kustakin maasta syntyisin olevien maahanmuuttajien uskonnollisuus noudattaa kyseisen lähtömaan yleistä uskontojakaumaa. Kun esimerkiksi Viron väestöstä arviolta 60 prosenttia on uskonnottomia, niin oletamme saman jakauman pätevän myös Suomessa asuvien noin 50 000 virolaisen keskuudessa. Yksinkertaisella laskutoimituksella voidaan tällöin laskea, että Suomessa on noin 30 000 virolaista uskonnotonta. Kun sama toistetaan kaikkien lähtömaiden ja kaikkien uskontoperinteiden osalta, niin saadaan kokonais-

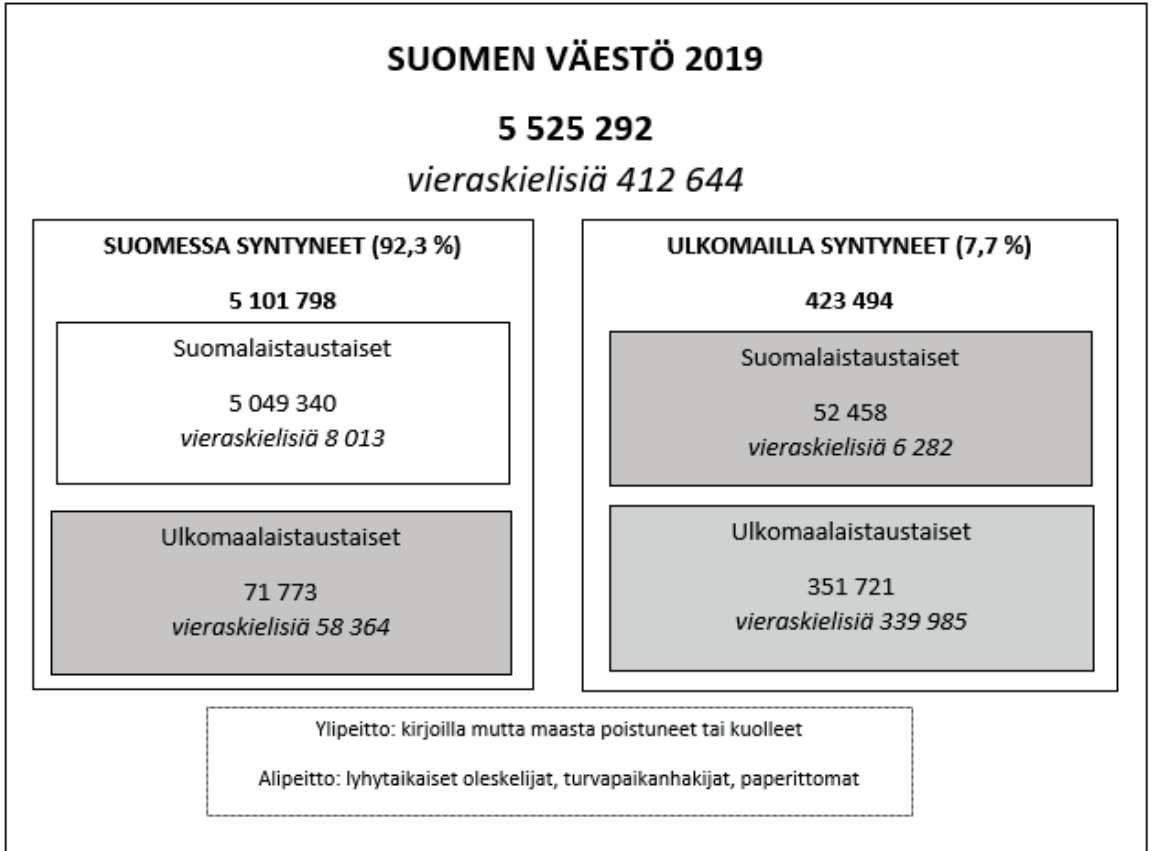
arvio Suomen maahanmuuttotaustaisen väestön uskontojakaumasta. Muuttoliike on kuitenkin käytännössä aina valikoitunutta, mikä saattaa vaikuttaa myös uskontojakaumaan. Palaamme tähän kysymykseen tuonnempana.

Kansainväliset muuttajat ja sukupolvet

Yleisen tutkimuskäsitteen ”maahanmuuttaja” ja ilmiötä kuvaavien tilastojen välillä on merkittäviä eroja kattavuudessa ja rajauksissa, joten on tarpeen täsmentää käyttämämme tilastolliset ja tutkimuskäsitteet. Lähtökohtamme on YK:n väestötilastoissa ja yleisesti alan tutkimuksessa käytetty ”kansainvälisen muuttajan” (engl. ”international migrant”) määritelmä, jolla tarkoitetaan pysyväisluontoisesti tai vähintään vuoden ajan toisessa valtiossa asuvaa henkilöä. Käytännössä tilastointi perustuu usein henkilön syntymämaahan. Tämän määritelmän mukaan henkilö on kansainvälinen muuttaja – katsantokannan mukaan joko ”maastamuuttaja” tai ”maahanmuuttaja” – aina kuolemaansa saakka, ellei palaa takaisin synnyinmaahansa. Määritelmän avulla on mahdollista rajata eri pituisia aikoja maassa asuvien ulkomailla syntyneiden maahanmuuttajien perusjoukko, josta on suljettu pois samassa maassa syntyneet kansainväliset paluumuuttajat ja lyhytaikaiset ulkomaiset vierailijat, kuten turistit, kausityöläiset ja liikematkailijat.²⁹

Tutkimuskirjallisuudessa ulkomailla syntyneistä maahanmuuttajista käytetään myös käsitettä ”ensimmäinen sukupolvi” erotuksena heidän uudessa asuinmaassaan syntyneistä lapsistaan, joita voidaan kutsua käsitteellä ”toinen sukupolvi”. Lisäksi voidaan erotella kantaväes-

- 25 Pew Research Center 2012; Stonawski et al. 2014.
26 Pew Research Center käyttää englanninkielistä ”affiliation” (suom. ”kuuluminen”) -käsitettä, joka on merkitykseltään vastaava kuin tässä artikkelissa käyttämämme ”uskonnollinen tausta”.
27 Martikainen 2011.
28 Martikainen 2015.
29 United Nations 1998; UNDP 2020.

Kuvio 2. Suomen väestö syntymämaan, taustamaan ja vieraskielisyyden mukaan, 2019. Tummennetut ryhmät ovat uskontojakauman arvioinnin kohteena. Lähde: Tilastokeskus, Väestö, Väestörakenne, Syntyperä ja taustamaa kielen, iän (1-v.) ja sukupuolen mukaan, 1990-2019; Tilastokeskus, Maahan- ja maastamuutto muuttomaan ja syntyperän mukaan maakunnittain, 1990-2019.

tön ja maahanmuuttajien keskenään saamat lapset, jolloin puhutaan ”sukupolvesta 2,5”.³⁰ Pidämme sukupolvien huomioimista tärkeänä, sillä aikaisemmassa tutkimuksessa on havaittu merkittäviä eroja uskonnollisessa kuulumisessa ja identiteetissä ensimmäisen, toisen ja 2,5-sukupolvien välillä. Nämä erot juontuvat ainakin endo- ja eksogaamisten suhteiden vaikutuksesta uskontokasvatukseen sekä sosialisatiosta erilaisiin kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin oloihin.³¹ Maahanmuuttajia sekä heidän lapsiaan voidaan yhdessä kutsua myös käsitteellä ”maahanmuuttotaustainen”,³² ja käytämme sitä tämän tutkimuksen yleiskäsitteenä. Tässä artik-

kelissa on myös syytä huomioida, että Tilastokeskuksen käyttämä ”ulkomaalaistaustainen” on merkitykseltään suppeampi kuin käyttämämme maahanmuuttotaustainen, joka sisältää myös suomalaistaustaiset maahanmuuttajat, mutta ei kuitenkaan niitä, jotka ovat syntyjään Suomesta (ks. kuvio 2).

30 Rumbaut 2004.

31 Connor 2014, 112–114; Kasselstrand & Mahmoudi 2020.

32 Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 44.

Suomen maahanmuuttotaustainen väestö

Käyttämämme Suomen maahanmuuttotaustaisia väestöä koskevat luvut on saatu Tilastokeskuksen ylläpitämästä StatFin-tilastotietokannasta. Tilastokeskus laskee Suomen kunkin vuoden väestöön sekä kaikki Suomen kansalaiset että kansalaisuudesta riippumatta kaikki muut henkilöt, ”joilla väestötietojärjestelmän mukaan oli kotipaikka Suomessa [kyseisen vuoden] vuodenvaihteessa 31.12.” Ulkomaalaisen kotipaikaksi määritellään Suomi silloin, jos hän on oleskellut tai hänen on tarkoitus oleskella Suomessa yli vuoden ajan. Turvapaikanhakijan kotipaikaksi tulee Suomi kuitenkin vasta siinä vaiheessa, kun hänen turvapaikkahakemuksensa on hyväksytty.³³

Vaikka Suomen väestötilastoja pidetään yleisesti varsin luotettavina ja ajantasaisina, niin tilastoissa on sekä yli- että alipeittoa, joka on merkityksellistä tämän tutkimuksen kohderyhmän kannalta. Ylipeittoa ovat ne Suomen väestötietojärjestelmään sisältyvät henkilöt, jotka eivät käytännössä asu Suomessa. Tällaisia ovat esimerkiksi ne Suomesta pois muuttaneet henkilöt, jotka sisältyvät vielä väestötilastoihin.³⁴ Lainsäädäntömuutoksen ansiosta nykyään pystytään aikaisempaa paremmin poistamaan näitä henkilöitä väestötietojärjestelmästä. Alipeittoa ovat puolestaan ne Suomessa asuvat henkilöt, jotka eivät syystä tai toisesta kuulu väestötietojärjestelmään. Näitä ovat esimerkiksi turvapaikanhakijat, joita oli tarkasteluajanjaksoilla vuosittain keskimäärin 4 000 henkeä, lukuun ottamatta vuotta 2015, jolloin Suomeen saapui 32 477 turvapaikanhakijaa.³⁵ Väestötilastoihin ei sisälly myöskään ulkomainen kausityövoima eivätkä muut sellaiset henkilöt, jotka eivät tarvitse Suomessa asumiseensa oleskelulupaa esimerkiksi oleskelun lyhytaikaisuuden vuoksi. Heitä on vuosittain joitakin kymmeniä tuhansia henkilöitä. Väestötilastoista puuttuvat myös niin sanotut paperittomat ja muut, jotka asuvat Suomessa ilman oleskelulupaa. Sisäministeriön arvion mukaan Suomessa oli vuonna 2020 paperittomia 1 000 henkeä.³⁶

Suomen maahanmuuttotaustaisia väestöä voidaan tarkastella eri tilastojen kautta, jotka pe-

rustuvat rekisteröityyn kansalaisuuteen, kieleen ja syntymämaahan. Nämä tiedot ovat maahanmuuttajien osalta melko kattavia. Ulkomaan kansalaisten tilastosta kuitenkin puuttuu merkittävä osa pidempään maassa oleskelleista, sillä he ovat jo saaneet Suomen kansalaisuuden. Vieraskielisten tilastossa on mukana huomattava määrä maahanmuuttajien Suomessa syntyneitä lapsia sekä jonkin verran vanhempia kotimaisia kieli vähemmistöjä.³⁷ YK:n kansainvälisen muuttajan määritelmä täyttyy ulkomailla syntyneiden osalta. Kansalaisuus-, kieli- ja syntymämaatilastot kuvaavat kuitenkin valtaosin samaa väestön osaa, joskin hieman eri painoituksin ja kattavuudella.

Tilastokeskus tekee myös eron ”suomalais-taustaisten” ja ”ulkomaalaistaustaisten” välillä. Suomalaistaustaisia ovat väestötilastossa kaikki ne, joiden vanhemmista vähintään toinen on syntynyt Suomessa. Suomalaistaustaisia ovat myös kaikki ennen vuotta 1970 Suomessa syntyneet, jotka puhuvat äidinkielenään suomea, ruotsia tai saamea. Adoptiovanhemmat rinnastetaan väestötilastossa biologisiin vanhempiin, joten suomalaistaustaisten vanhempien ulkomailta adoptoima lapsi luokitellaan suomalaistaustaiseksi.³⁸ Arviossamme oletamme kaikkien suomalaistaustaisten jakautuvan uskonnollisesti kulloinkin tarkasteltavan vuoden Suomen tilanteen mukaisesti.

Ulkomaalaistaustaisiksi puolestaan luokitellaan ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt jossain muussa maassa kuin Suomessa. Ulkomaalaistaustaisia ovat myös kaikki ulkomailla

33 Tilastokeskus 2021.

34 Nieminen, Sutela, Hannula 2015, 208–209; Digi- ja väestötietovirasto 2020.

35 Euroopan muuttoliikeverkosto s.a.; Maahanmuuttovirasto 2021.

36 Sisäministeriö 2020.

37 Tarkemmin tilastojen välisistä eroista ja päällekkäisyyksistä, ks. esim. Saukkonen 2020, 22–26.

38 Tilastokeskus 2021.

syntyneet, joiden vanhempien syntymämaista ei ole tietoa, sekä kaikki vieraskieliset, jotka ovat joko syntyneet Suomessa ennen vuotta 1970 tai joiden vanhemmista ei ole tietoa väestötietojärjestelmässä.³⁹ Ulkomaalaistaustaisen väestön uskontojakauman arvioissa otamme lähtökohdaksi lähtömaan tilanteen, jota tarvittaessa korjaamme.

Kuvio 2 havainnollistaa maahanmuuttotautaiseen väestöön liittyvien käsitteiden keskinäiset suhteet ja niihin liittyvät Tilastokeskuksen antamat lukumäärät vuonna 2019. Kuvio osoittaa, että merkittävä osa ulkomaalaistaustaisista lukeutuu ensimmäiseen sukupolveen (maahanmuuttajia), mutta toisen sukupolven (maahanmuuttajien Suomessa syntyneet lapset) lukumäärä on jo huomattava. Nämä lapset voidaan edelleen jakaa kahden ulkomaalaistaustaisen sekä ulkomaalais- ja suomalaistaustaisen/syntyperältään suomalaisen lapsiksi. Nykyiset tilastointitavat eivät mahdollista sukupolven 2,5 erottelua muusta väestöstä. Kyseessä on kuitenkin suuri määrä henkilöitä: vuoden 2020 lopussa Suomessa oli noin 123 000 alle 31-vuotiasta henkilöä, joilla toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa ja toinen ulkomailla.⁴⁰ Näin ollen kaikista maahanmuuttajien saamista lapsista noin 2/5 lukeutuu 2. sukupolveen ja 3/5 sukupolveen 2,5. Tarkastelumme kohteena ovat siis kaikki ulkomailla syntyneet henkilöt ja Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset henkilöt. Ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset ovat suurelta osin aikuisväestöä ja heihin sovellamme lähtömaan uskontojakaumaa. Ulkomailla syntyneistä suomalaistaustaiset ovat ikärakenteeltaan vanhempia ja heihin sovellamme kulloisenkin vuoden Suomen uskontojakaumaa. Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset ovat enimmäkseen lapsia ja nuoria aikuisia, ja heihin sovellamme vanhempien lähtömaan uskontotilannetta.

Uskontojen kannattajamäärät

Lähtömaiden uskontojakaumat on otettu kahdesta eri lähteestä, joita sovellamme erikseen suomalaiseen tilastoaineistoon. Tietolähteet ovat *Pew-Templeton Global Religious Futures* (Pew) ja *Association of Religion Data Archives: Religious*

Characteristics of States Dataset (ARDA) -tietokannat. Olemme käyttäneet omissa laskelmissamme Pew:n arvioita vuoden 2010 uskontojakaumasta. Pew on julkaissut myös muita vuosia koskevia arvioita, mutta ne ovat vuoden 2010 lukujen perusteella laadittuja ennusteita. ARDA on tuottanut maakohtaiset uskontojakaumat aina vuoteen 2015 asti. Vuosien 2016–2019 osalta käytämme vuoden 2015 lukuja.

Sekä Pew:n että ARDA:n jakaumat perustuvat useista erityyppisistä tietolähteistä yhdistettyyn tietoon. Pew:n luvut ovat peräisin ennen kaikkea erilaisista kyselytutkimuksista, mutta niitä on täydennetty väestörekisteritiedoilla ja muiden organisaatioiden tuottamilla tilastoilla.⁴¹ ARDA puolestaan on tuottanut oman tilastonsa yhdistelemällä tietoa eri uskontoperinteitä koskevasta lähdekirjallisuudesta mutta myös esimerkiksi väestönlaskennoista.⁴² On tärkeää huomata, että erityyppiset tilastolähteet mittaavat usein erilaisia uskonnollisuuden ulottuvuuksia. Pew:n ja ARDA:n tilastoihin onkin yhdistetty useita erilaisia uskonnollisuuden muotoja kuvaavia tunnuslukuja. Tämän vuoksi on vaikeaa täsmällisesti määrittää, millaisesta uskonnollisuudesta Pew:n ja ARDA:n tilastot kertovat. Hedelmällisintä on ehkä omaksua avoin määritelmä ja ajatella Pew:n ja ARDA:n prosenttilukujen mittaavan ennen kaikkea perheen tai suvun kulttuuritaustaan perustuvaa yhteyttä johonkin uskontoperinteeseen.

Pew ottaa omissa arvioissaan huomioon kahdeksan eri uskontokategoriaa: buddhalaiset, kristityt, kansanuskoiset, hindut, juutalaiset, muslimit, uskontoperinteisiin kuulumattomat ja muut. Pew:n arvion mukaan Suomen väestöstä 80,1 % oli vuonna 2010 kristittyjä ja 19,1 % uskonnottomia. Muihin kuuteen kategoriaan kuului kuhunkin alle prosentti Suomen väestöstä. ARDA puolestaan käyttää hierarkkista luokitusta, jossa jokainen uskontoperinne jakautuu useisiin suun-

39 Tilastokeskus 2021.

40 Markus Rapo, henkilökohtainen tiedonanto 1.4.2021.

41 Pew Research Center 2012, 51–80.

42 Brown & James 2015, 18–21.

tauksiin, joista monilla on omia alasuuntauksiaan ja niin edelleen. Uskontojakaumaa voidaan tarkastella millä tahansa hierarkian tasolla. ARDA:n arvion mukaan 71,5 % suomalaisista oli vuonna 2015 protestantteja; 22,4 % uskonottomia; 2,1 % helluntailaisia; 2,6 % muita kristittyjä ja 1,3 % muita.

Pew:n ja ARDA:n tilastot vastaavat melko pitkälti toisiaan erityisesti muslimienemmistöisten maiden osalta. Entisten sosialistimaiden osalta jakaumat sen sijaan poikkeavat huomattavasti toisistaan. Tämä liittyy pitkälti siihen, että ARDA käyttää omissa tilastoissaan myös kategoriaa ”tuntematon”. Pew:llä ei ole vastaavaa kategoriaa, vaan jokainen ihminen luokitellaan joko jonkin määrätyn uskontoperinteen kannattajaksi tai uskonottomaksi. Osittain tästä syystä olemme päätyneet korjaamaan Pew:lta ja ARDA:lta saatuja lukuja erityisesti sellaisten keskeisten taustamaiden kuin Vietnamin, entisen Neuvostoliiton ja entisen Jugoslavian osalta. Palaamme aiheeseen seuraavassa osiossa.

Lähtömaaoletuksen rajoitukset

Laskukaavamme perustuu oletukseen, että kustakin maasta poismuuttaneiden uskontojakauma vastaa kyseisen maan yleistä uskontojakaumaa. Oletus lähtömaan ja sieltä tulleiden maahanmuuttajien yhtäläisestä uskontojakaumasta on kuitenkin ongelmallinen, sillä on yleisesti tiedossa, että kansainväliset muuttajat poikkeavat usein muusta väestöstä iän, koulutustason ja sosioekonomisen aseman mukaan sekä saattavat edustaa esimerkiksi etnisyyden ja uskonnon osalta vähemmistöryhmiä. Esimerkiksi Irakin maastamuuttajat olivat osin eri etnisistä ja uskonnollisista ryhmistä 1990- ja 2010-luvuilla. Lisäksi yhden maan eri maastamuuttajaryhmät voivat lähteä eri maihin ja myös eri ajanjaksojen muuttajat samaan maahan voivat erota toisistaan.⁴³ Esimerkiksi Suomesta Ruotsiin muuttaneiden sosioekonominen profiili oli hyvin erilainen 1970-luvulla verrattuna 2000-luvulla Ruotsiin muuttaneisiin henkilöihin. Maastamuuton valikoivuudesta ja ajallisista eroista johtuen käyttämäämme perusjakaumaa tulee tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan korjata.

Suurimmassa osassa tapauksista lähtömaan uskontojakaumaa voidaan kuitenkin pitää vähintään suuntaa antavana arviona myös kyseisestä maasta lähteneiden uskontojakaumasta. Eräät keskeiset maastamuuttomaat aiheuttavat kuitenkin ongelmia. Tärkeimpiä näistä ovat Tilastokeskuksen väestötilaston taustamaat entinen Neuvostoliitto ja Venäjä. Suomessa elää huomattava määrä Venäjältä ja entisen Neuvostoliiton alueelta muuttaneita, joten pienetkin vääristymät heidän uskontojakaumassaan tuottavat huomattavan vinouman lopullisiin laskelmiin. Lisäksi on syytä olettaa, että ARDA:n ja Pew:n arviot kyseisten alueiden uskontojakaumasta eivät kovinkaan hyvin vastaa Suomessa asuvien neuvostoliittolais- ja venäläistaustaisten uskontojakaumaa. Tämä johtuu ennen kaikkea huomattavista alueellisista uskontoeroista entisessä Neuvostoliitossa ja siitä, että Suomen neuvostoliittolais- ja venäläistaustaiset ovat valtaosin lähtöisin verrattain rajatulta maantieteelliseltä alueelta. Lisäksi Suomeen on kohdistunut paljon inkeriläisten luterilaisten etnistä paluumuuttoa, joka näkyy myös uskonnollisessa jakaumassa.

Pew:n ja ARDA:n kaikki arviot koskevat koko valtion uskontojakaumaa, eikä niistä käy ilmi alueellisia eroja. Pew:n ja ARDA:n mukaan esimerkiksi kaikkiaan noin 10 %:a Venäjän asukkaista on muslimeita. Muslimiväestö on kuitenkin keskittynyt alueen keski- ja eteläosiin, ennen kaikkea Kaukasiaan ja Keski-Aasiaan. Venäläinen Sreda-tutkimuslaitos on kartoittanut Venäjän alueellista uskontotilannetta.⁴⁴ Käytimme Venäjää ja entistä Neuvostoliittoa koskevissa arvioissamme Pew:n ja ARDA:n tietojen sijasta Sredan ilmoittamia lukuja, jotka koskevat Karjalan tasavallan ja Leningradin alueen uskontotilannetta. Valitsimme nämä kaksi aluetta, sillä merkittävä osa Suomen neuvostoliittolais- ja venäläistaustaisista on

43 Kritz 2019, 28–30.

44 Среда 2012.

Sredan luokitus	Leningradin alue		Karjalan tasavalta		
	Sreda (2012)	Väkiluku (2010)	Sreda (2012)	Väkiluku (2010)	Väkiluku yhteensä
Kristityt	61,0 %	x 1 716 868	29,0 %	x 643 548	/2 360 416 = 52,3 %
Uskonnottomat	28,0 %	x 1 716 868	62,0 %	x 643 548	/2 360 416 = 37,3 %
Muslimit	1,0 %	x 1 716 868	0,0 %	x 643 548	/2 360 416 = 0,7 %
Kansanuskoiset	1,0 %	x 1 716 868	0,0 %	x 643 548	/2 360 416 = 0,7 %
Muu/tuntematon	8,0 %	x 1 716 868	9,0 %	x 643 548	/2 360 416 = 8,3 %

Taulukko 3. Arvio Leningradin alueen ja Karjalan tasavallan uskontojakaumasta. Lähde: Среда 2012.

Sredan (2012) perusteella laskettu Venäjän jakauma		Tärkein uskontokunta venäläisille Suomessa (Pohjanpää ym. 2003, 222)	
Kristityt	52,3 %	Ortodoksinen / katolinen / luterilainen	56 %
Uskonnottomat	37,3 %	Ei mikään	38 %
Muslimit	0,7 %		
"Kansanuskoiset"	0,7 %		
Muu/tuntematon	8,3 %	Puuttuva tieto	5 %

Taulukko 4. Sredan ja Maahanmuuttajien elinolututkimuksen tietojen vertailu. Lähteet: Pohjanpää, Paananen & Nieminen 2003, 222.

inkeriläisiä ja valtaosa inkeriläisistä puolestaan on lähtöisin juuri kyseisiltä alueilta.

Sredan käyttämä uskontoluokitus sisältää seuraavat uskontokategoriat: kristinusko (Venäjän ortodoksinen kirkko, vanhauskoiset ortodoksit, muut ortodoksit, katoliset, protestantit, helluntailaiset ja muut kristityt), juutalaisuus, islam (sunnalaisuus ja shiialaisuus), Itä-Aasian uskonnot, buddhalaiset, pakanat, uskontokuntiin kuulumattomat uskovat, ateistit ja muut. Saadaksemme Sredan luokituksen vastaamaan Pew:n ja ARDA:n käyttämiä luokkia määrittelimme sekä uskontokuntiin kuulumattomat uskovat että ateistit ”uskonnottomiksi”. Analyysiamme varten laskimme kullekin uskonnolle kannatuksen keskiarvon Leningradin alueella ja Karjalan tasavallassa. Tulokset näkyvät taulukossa 3. Koska alueiden väkimäärät poikkeavat huomattavasti toisistaan, painotimme kutakin keskiarvoa alu-

eiden asukaslukuilla. Leningradin alueen luvut saivat siis noin kolme kertaa suuremman painoarvon määrittämässämme uskontojakaumassa kuin Karjalan tasavallan luvut. Tuloksemme toimivat lähtökohtanamme uskontojakauman arvioissa ja niitä voidaan tarvittaessa verrata muihin saatavilla oleviin tilastotietoihin, jotka koskevat Suomessa olevia venäläisiä ja heidän uskonnollisista vakaumuksiaan. Vaikka *Maahanmuuttajien elinolututkimuksen*⁴⁵ ja tässä esittämämme prosenttiluvut on muodostettu eri tavoin, ne ovat huomattavan lähellä toisiaan (taulukko 4). Ehdot-

45 Pohjanpää, Paananen & Nieminen 2003, 222.

	Pew	ARDA	Pohjanpää et al.
Kristittyjä	8,2 %	8,2 %	22 %
Buddhalaisia	16,4 %	8,3 %	51 %
Uskonottomia	29,6 %	18,0 %	28 %
Kansanuskoisia	45,3 %	10,4 %	-
Muu/tuntematon	0,5 %	55,1 %	-

Taulukko 5. Vietnamlaiten uskonnollinen jakauma. Lähteet: Pohjanpää, Paananen & Nieminen 2003, 222.

tamamme prosenttiosuudet lienevät siis ainakin oikeaa suuruusluokkaa.

Entisen Neuvostoliiton lisäksi haasteita tuottivat myös muut jo kadonneet valtiot. ARDA:n lukuihin perustuvissa laskelmissa hyödynsimme viimeistä saatavilla olevaa lukua kustakin taustamaasta. Tsekkoslovakialaistaustaisten osalta käytettiin vuoden 1992 uskontojakaumaa myös vuosille 1993–2019, jugoslaviaalaistaustaisten osalta vuoden 1991 jakaumaa vuosille 1992–2019 ja serbiamontenegrolaistaustaisten osalta vuoden 2005 jakaumaa vuosille 2006–2019.

Pew:n lukuihin perustuvissa laskelmissa arvioimme kadonneiden valtioiden uskontojakaumia niiden seuraajavaltioiden jakaumien perusteella. Laskimme eri uskontoperinteiden kannatusluvut tsekkoslovakialaistaustaisessa väestössä keskiarvoina Tsekin ja Slovakian vastaavista luvuista. Jugoslaviaalaistaustaisten ja serbiamontenegrolaistaustaisten uskontojakaumana puolestaan käytimme Kosovon jakaumaa, koska huomattava osa heistä on Kosovon albaaneja. Noin kaksi kolmesta Jugoslaviassa ja neljä viidestä Serbia-Montenegrossa syntyneestä Suomen asukkaasta esimerkiksi puhuu äidinkielenään albaniaa.⁴⁶

Venäjän ja entisen Neuvostoliiton lisäksi olemme poikenneet Pew:n ja ARDA:n tarjoamista luvuista Vietnamin kohdalla. Kuten taulukosta 5 voi havaita, Pew:n ja ARDA:n Vietnamia koskevat jakaumat eroavat huomattavasti sekä toisistaan että *Maahanmuuttajien elinolo tutkimuksen*⁴⁷ luvuista.

Suomessa on verrattain suuri vietnamlaitaustainen väestö (12 051 asukasta vuonna 2019),

joten virheet heidän uskontojakaumassaan vaikuttavat huomattavasti kokonaisarvioon esimerkiksi buddhalaiten ja kansanuskoisten osalta. Koska *Maahanmuuttajien elinolo tutkimus* perustuu suoraan Suomessa asuvalta maahanmuuttajilta kerättyyn kyselyaineistoon, päätimme käyttää sen lukuja arvioidessamme vietnamlaitaustaisen väestön uskonnollista jakaumaa.

MAAHANMUUTTOTAUSTAISEN VÄESTÖN USKONNOLLINEN JAKAUMA

Maahanmuutto on kasvanut merkittäväksi väestölliseksi ilmiöksi tarkasteluajanjaksolla. Vuotta 1990 koskevaan tarkasteluun kuuluu 68 330 henkeä (1,4 % koko väestöstä), mutta vuonna 2019 luku on jo 475 952 henkeä, eli 8,6 % Suomen väestöstä. Mikäli olisimme voineet tutkimuksemme huomioida 2,5-sukupolven kuuluvat noin 120 000 henkilöä, niin tarkastelussa olisi ollut jo joka kymmenes suomalainen vuonna 2019. Seuraavaksi katsomme tuloksiamme suuruusjärjestyksessä uskontokunnittain siten, että ensimmäisen ja toisen sukupolven tiedot ovat yhdessä. Katsauksen lopussa otamme huomioon myös sukupolvet.

Kristinusko on Suomen maahanmuuttotautaisen väestön yleisin uskonto koko tarkasteluajaksi 1990–2019 ajan, vaikka kristittyjen osuus laskeekin tasaisesti (ks. taulukko 6). 1990-luvun

46 Markus Rapo, henkilökohtainen tiedonanto 2.3.2021.

47 Pohjanpää, Paananen & Nieminen 2003, 222.

Vuosi	Kristityt (ARDA)	Kristityt (Pew)	Kristityt, % (ARDA)	Kristityt, % (Pew)
1990	45 432	42 043	66,5 %	61,5 %
1995	64 134	59 646	56,3 %	52,4 %
2000	79 668	74 305	52,9 %	49,4 %
2005	98 201	92 938	49,4 %	46,7 %
2010	127 200	124 980	45,0 %	44,2 %
2015	162 707	165 283	41,7 %	42,3 %
2019	189 033	191 355	39,7 %	40,2 %

Taulukko 6. Maahanmuuttotaustaiset kristityt Suomessa vuosina 1990–2019.

Vuosi	Muslimit (ARDA)	Muslimit (Pew)	Muslimit, % (ARDA)	Muslimit, % (Pew)
1990	3 271	3 610	4,8 %	5,3 %
1995	13 428	16 247	11,8 %	14,3 %
2000	22 593	27 038	15,0 %	18,0 %
2005	35 030	41 270	17,6 %	20,8 %
2010	55 030	63 176	19,5 %	22,3 %
2015	82 391	91 699	21,1 %	23,5 %
2019	118 957	129 954	25,0 %	27,3 %

Taulukko 7. Maahanmuuttotaustaiset muslimit Suomessa vuosina 1990–2019.

alussa reilu 60 prosenttia maahanmuuttajista oli kristillistaustaisia, mutta tätä nykyä kristittyjen osuus on noin 40 prosenttia. Huomattava osa heistä on ulkomailla syntyneitä suomalaistaustaisia, mutta myös Virosta, Venäjältä ja muualta entisen Neuvostoliiton alueelta on tullut paljon kristittyjä. Merkittäviä kristittyjen maahanmuuttajien ryhmiä on lisäksi tullut eri puolilta Eurooppaa (mm. Puolasta, Ruotsista, Romaniasta ja Saksasta) ja Afrikasta (mm. Etiopiasta, Ghanasta, Kongon demokraattisesta tasavallasta ja Nigeriasta). Aasian maista yleisin taustamaa on Filippiinit: Suomessa asui vuonna 2019 yhteensä 5 665 filippiiniläistäustaista henkilöä, joista kristittyjä oli Pew:n mukaan 92,6 % ja ARDA:n mukaan 92,4 %.

Siinä missä kristittyjen osuus maahanmuuttajista laskee tasaisesti, niin muslimien osuus

kasvaa. 1990-luvun alussa Suomessa asui arviolta 3 300 – 3 600 maahanmuuttotaustaista muslimia, mutta heidän lukumääränsä on sittemmin monikymmenkertaistunut (ks. taulukko 7). Tätä nykyä noin joka neljäs Suomen maahanmuuttotaustainen henkilö on muslimi. Irak ja Somalia ovat kaksi keskeisintä taustamaata. Vuonna 2019 Suomessa oli yhteensä 23 914 irakiläistäustaista ja 21 668 somalialäistäustaista asukasta, joista vähintään 98 % on sekä Pew:n että ARDA:n mukaan muslimeita. Huomattavia muslimienemmistöisiä taustamaita ovat kuitenkin myös entinen Jugoslavia (13 228 asukasta vuonna 2019), Afganistan (10 404 asukasta), Turkki (10 147 asukasta), Iran (8 945 asukasta) ja Syyria (8 038 asukasta).

Kristittyihin ja muslimeihin verrattuna uskonnottomien osuus Suomen maahanmuuttotaustaisessa väestössä on pysynyt suhteellisen

Vuosi	Uskonnottomat (ARDA)	Uskonnottomat (Pew)	Uskonnottomat, % (ARDA)	Uskonnottomat, % (Pew)
1990	10 037	13 691	14,7 %	20,0 %
1995	20 699	25 023	18,2 %	22,0 %
2000	28 394	33 029	18,9 %	22,0 %
2005	39 332	43 639	19,8 %	21,9 %
2010	59 937	62 456	21,2 %	22,1 %
2015	87 558	86 987	22,4 %	22,3 %
2019	97 458	97 196	20,5 %	20,4 %

Taulukko 8. Maahanmuuttotaustaiset uskonnottomat Suomessa vuosina 1990–2019.

Vuosi	Buddhalaiset (ARDA)	Buddhalaiset (Pew)	Buddhalaiset, % (ARDA)	Buddhalaiset, % (Pew)
1990	1 587	1 562	2,3 %	2,3 %
1995	3 080	3 101	2,7 %	2,7 %
2000	4 555	4 538	3,0 %	3,0 %
2005	6 999	7 042	3,5 %	3,5 %
2010	12 217	12 458	4,3 %	4,4 %
2015	17 625	18 064	4,5 %	4,6 %
2019	21 550	22 112	4,5 %	4,6 %

Taulukko 9. Maahanmuuttotaustaiset buddhalaiset Suomessa vuosina 1990–2019.

tasaisena, noin viidenneksessä (ks. taulukko 8). ARDA:n ja Pew:n luvut poikkeavat kuitenkin selvästi toisistaan erityisesti 1990-luvun osalta, mikä johtuu ennen kaikkea ulkomailla syntyneistä suomalaistaustaisista, joiden uskontojakauma ei tule varsinkaan Pew:n luvuissa luotettavasti ilmi. Palaamme asiaan pohdintaluvussa. Suomessa oli vuonna 2019 yhteensä 52 458 suomalaistaustaista asukasta, jotka olivat syntyneet ulkomailla. ARDA:n lukujen perusteella 22,4 % (eli 11 772) ja Pew:n lukujen perusteella 19,1 % (eli 10 019) heistä oli uskonnottomia. Lisäksi Suomeen on tullut runsaasti uskonnotonta väestöä esimerkiksi Kiinasta, Vietnamista ja entisen Neuvostoliiton alueelta, muun muassa Virossa ja Venäjältä.

Buddhalaistaustaisten maahanmuuttajien lukumäärä Suomessa on arviolta kaksikymmentäkertaistunut kolmen viime vuosikymmenen aikana (ks. taulukko 9). Myös heidän suhteellinen osuutensa kaikista maahanmuuttajista on lisää-

tynyt, vaikka se on edelleen varsin pieni. Keskeisiä taustamaita ovat Thaimaa, Vietnam, Myanmar ja Kiina. Ehdoton valtaosa Suomen buddhalaistaustaisesta maahanmuuttajaväestöstä on kotoisin näistä neljästä maasta.

Myös hindulaistaustaisten maahanmuuttajien lukumäärä ja osuus kaikista maahanmuuttajista on kasvanut läpi koko tarkastelujakson (ks. taulukko 10). Keskeisiä taustamaita ovat Intia ja Nepal. Vuonna 2019 Suomessa oli yhteensä 8 947 intialaistaustaista asukasta, joista hinduja oli Pew:n mukaan 79,5 % ja ARDA:n mukaan 78,4 %. Nepalilaistaustaisia puolestaan oli 4 255, joista hinduja oli Pew:n mukaan 80,7 % ja ARDA:n mukaan 81,3 %.

Alkuperäiskansojen uskontojen ("indigenous religions" ja "ethnoreligions", ARDA) tai "kansanuskontojen" ("folk religions", Pew) kannattajien osuus kaikista maahanmuuttajista on pysynyt suhteellisen tasaisena läpi koko tarkastelujakson

Vuosi	Hindut (ARDA)	Hindut (Pew)	Hindut, % (ARDA)	Hindut, % (Pew)
1990	426	418	0,6 %	0,6 %
1995	736	722	0,6 %	0,6 %
2000	1 199	1 192	0,8 %	0,8 %
2005	2 279	2 266	1,1 %	1,1 %
2010	4 838	4 818	1,7 %	1,7 %
2015	8 111	8 081	2,1 %	2,1 %
2019	11 461	11 446	2,4 %	2,4 %

Taulukko 10. Maahanmuuttotaukaiset hindut Suomessa vuosina 1990–2019.

Vuosi	Kansanuskoiset (ARDA)	Kansanuskoiset (Pew)	Kansanuskoiset, % (ARDA)	Kansanuskoiset, % (Pew)
1990	225	207	0,3 %	0,3 %
1995	541	640	0,5 %	0,6 %
2000	736	919	0,5 %	0,6 %
2005	1 211	1 483	0,6 %	0,7 %
2006	1 349	1 646	0,6 %	0,8 %
2010	2 085	2 522	0,7 %	0,9 %
2015	2 918	3 672	0,7 %	0,9 %
2019	3 621	4 511	0,8 %	0,9 %

Taulukko 11. Maahanmuuttotaukaiset kansanuskoiset Suomessa vuosina 1990–2019.

Vuosi	Juutalaiset (ARDA)	Juutalaiset (Pew)	Juutalaiset, % (ARDA)	Juutalaiset, % (Pew)
1990	203	203	0,3 %	0,3 %
1995	276	283	0,2 %	0,2 %
2000	295	310	0,2 %	0,2 %
2005	358	381	0,2 %	0,2 %
2010	462	481	0,2 %	0,2 %
2015	527	527	0,1 %	0,1 %
2019	590	581	0,1 %	0,1 %

Taulukko 12. Maahanmuuttotaukaiset juutalaiset Suomessa vuosina 1990–2019.

(ks. taulukko 11). Suomeen on tullut alkuperäiskansojen uskontojen harjoittajia ennen kaikkea Kaakkois-Aasiasta, Kiinasta ja Saharan eteläpuolisesta Afrikasta.

Juutalaistaustaisten maahanmuuttajien lukumäärä ja osuus kaikista maahanmuuttajista on pysynyt matalana läpi koko tarkastelujakson (ks. taulukko 12).

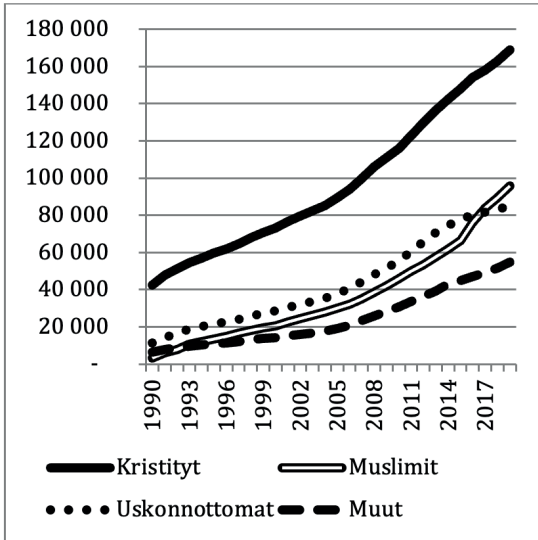
	1. sukupolvi: ulkomailla syntyneet suomalaistaustaiset		1. sukupolvi: ulkomailla synty- neet ulkomaalaistaustaiset		2. sukupolvi: Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset	
	ARDA	Pew	ARDA	Pew	ARDA	Pew
Kristityt	39 998	42 019	126 767	128 840	22 268	20 496
Muslimit	511	*	91 446	99 309	27 001	30 645
Uskonnot- tomat	11 772	10 019	73 380	74 948	12 306	12 228
Buddhalai- set	56	*	18 635	19 201	2 859	2 910
Hindut	10	*	9 888	9 884	1 563	1 562
Kansanus- koiset	9	*	3 029	3 857	583	654
Juutalaiset	12	*	510	512	67	69
Muu/ tunteeton	90	420	28 065	15 169	5 125	3 208

*: Pew on arvioinut muslimien, buddhalaiden, hindujen, kansanuskoisten ja juutalaisten osuuden Suomen väestöstä olevan alle prosentti, mutta ei ole ilmoittanut tarkempia lukuja. Siksi nämä ryhmät on jätetty huomiotta, kun ulkomailla syntyneiden suomalaistaustaisten lukumäärä on arvioitu Pew:n lukujen perusteella.

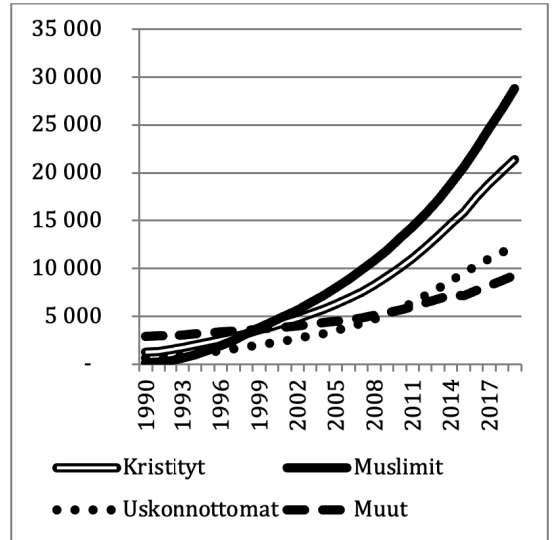
Taulukko 13. Maahanmuuttotaustaisen väestön uskontojakauma vuonna 2019.

Taulukossa 13 on eritelty ulkomailla syntyneiden suomalaistaustaisten, ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten (nk. 1. sukupolven) ja Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten (nk. 2. sukupolven) uskontojakauma vuonna 2019. Kuten taulukosta voidaan huomata, kristinusko on suurin uskontoperinne kahden ensin mainitun ryhmän parissa. Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten kohdalla taas muslimit ovat suurin ryhmä. Mikäli olisi mahdollista huomioida sukupolvi 2,5, niin oletettavasti sekä kristittyjen että uskonnottomien osuudet maahanmuuttajien Suomessa syntyneistä lapsista kasvaisivat merkittävästi, sillä käsityksemme mukaan näihin ryhmiin kuuluvien joukossa eksogamiset eli ulkoryhmien kanssa solmitut parisuhteet ovat yleisempiä kuin muslimitaustaisten parissa. Lisäksi esimerkiksi huomattava määrä thaibuddhalaisista naisista on perheellistynyt valtaväestöön kuuluvien miesten kanssa.

Kuviossa 3 ja 4 on esitetty arviot eri uskontoperinteiden maahanmuuttotaustaisista kannattajista sukupolvittain Suomessa vuosina 1990–2019. Taulukon luvut ovat Pew:n ja ARDA:n tulosten keskiarvoja. Kuten kuvio 3 osoittaa, kaikkien perinteiden kannattajamäärä on kasvanut suhteellisen tasaisesti maahanmuuttotaustaisen väestön mukana. Kristityt, muslimit ja uskonnottomat ovat olleet kolme suurinta uskontoryhmää koko ajan ollut kristityt. 1990-luvulla uskonnottomia oli selvästi muslimeita enemmän, mutta 2000-luvulla ryhmien lukumäärät lähentyivät toisiaan, ja 2010-luvulla muslimien lukumäärä ylitti uskonnottomien lukumäärän. Kuviossa 4 näkyy muslimien lasten ja nuorten määrän nopea kasvu verrattuna muihin ryhmiin, mutta siitä puuttuvat sukupolven 2,5 tiedot, kuten edellä on jo mainittu.

Kuvio 3. Ulkomaalaissyntyisen väestön (1. sukupolven) uskontojakauma vuosina 1990–2019.

Kuvio 4. Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten (2. sukupolven) uskontojakauma vuosina 1990–2019.

POHDINTA JA YHTEENVETO

Arvioimme mukaan Suomen maahanmuuttajaväestön uskontojakauma oli vuonna 2019 seuraava: 40 % kristittyjä, 25–27 % muslimeja, 20 % uskonnottomia, 5 % buddhalaisia, 2 % hinduja, 1 % kansanuskonnon kannattajia ja 0,1 % juutalaisia. Maahanmuuttajien lasten parissa muslimien osuus on kristittyjä suurempi, mikä johtuu siitä, että maahanmuuttajien ja kantaväestön yhteisiä lapsia (2,5-sukupolvi) ei ole voitu huomioida arvioissa. Tarkastelujaksolla kristittyjen maahanmuuttajien osuus on laskenut ja muiden uskontojen kannattajien määrä pääsääntöisesti noussut. Huomionarvoista on myös maahanmuuttotautaisen väestön sukupolvistuminen Suomessa. Tarkastelun kohteena olleista 470 000 (v. 2019) henkilöstä jo 15 % on Suomessa syntyneitä. Käytössä olevat tilastomme eivät näytä ilmiön laajuutta kokonaisuudessaan, sillä suomalaisten ja ulkomailla syntyneiden vanhempien yhteiset lapset ovat tilastoinnin ulkopuolella. Vuonna 2020 heitä oli yhteensä lähes 123 000. Tämä johtaa ar-

viomme mukaan jossain määrin vinoutuneeseen kuvaan toisen sukupolven uskontojakaumasta, ja aliarvioi etenkin kristittyjen ja uskonnottomien osuutta maahanmuuttajien lapsissa. Aihe vaatisi erillisen tarkastelun, joka ei tässä yhteydessä ollut mahdollista. On kuitenkin selvää, että maahanmuuton sukupolvistuneet vaikutukset näkyvät nuorten ikäluokkien moniuskontoisuudessa ja etenkin islamin merkitys suomalaisena uskontoa tulee kasvamaan.

Esittämämme arvio Suomen maahanmuuttotautaisen väestön uskonnollisesta taustasta tuo esiin jo entuudestaan tutkimuskirjallisuudessa huomioidun ilmiön viime vuosikymmenien maahanmuuton lähtöalueiden globalisoinnista, joka näkyy myös uskonnollisen monimuotoisuuden kasvussa.⁴⁸ Suomen tilanne

vastaa keskeisiltä piirteiltään muun maailman tilannetta siten, että kristityt ja muslimit muodostavat selkeän enemmistön maahanmuuttajista.⁴⁹ Uskonottomien melko korkea osuus johtuu sekä suomalaisesta paluumuutosta että suuresta maahanmuutosta entisen Neuvostoliiton alueelta. Kansallisesti merkittävä muutto entisen Neuvostoliiton alueelta on muutoinkin erityispiirre suomalaisessa maahanmuutossa. Myös muu uskonnollinen monimuotoisuus on kasvanut merkittävästi, mikä johtuu paitsi muuttoliikkeiden globalisoitumisesta myös hyvin matalasta lähtötasosta.

ARDA:n ja Pew:n luvut tuottavat keskenään varsin yhdenmukaisia arvioita buddhalaisten, hindujen ja juutalaisten lukumääristä. Pew:n lukuihin perustuvat arviomme muslimien määristä ovat sen sijaan kautta linjan suurempia kuin ARDA:n lukuihin perustuvat. Viime vuosien osalta ero arvioissa on jopa kymmenen tuhannen henkilön luokkaa. Ero selittyy lähes kokonaan entistä Jugoslaviaa koskevilla ratkaisuillamme. Kuten yllä totesimme, Pew ei anna arviota entisen Jugoslavian uskontojakaumasta, joten käytimme jugoslaviaalaistaustaisen väestön kohdalla Kosovon jakaumaa. Sen mukaan 93,8 % Suomen 13 228 jugoslaviaalaistaustaisesta asukkaasta (eli noin 12 408 ihmistä) oli muslimeita vuonna 2019. ARDA:n lukuihin perustuvissa laskelmissa taas käytimme viimeistä saatavilla olevaa Jugoslavian uskontojakaumaa. Sen mukaan 18,9 % jugoslavalaisista on muslimeita, jolloin Suomessa olisi vuonna 2019 asunut noin 2 500 jugoslaviaalaistaustaista muslimia.

Lisäksi ARDA:n ja Pew:n lukuihin liittyy eroja kristittyjen ja uskonottomien lukumäärissä tarkastelujakson alkupuolella. ARDA:n lukujen perusteella Suomessa oli erityisesti 1990-luvulla paljon enemmän kristittyjä ja vähemmän uskonottomia maahanmuuttajia kuin Pew:n lukujen perusteella voidaan päätellä. Ero pienee nykypäivää lähestyttäessä, ja viime vuosien osalta Pew:n ja ARDA:n lukuihin perustuvat arviot ovat jo hyvin lähellä toisiaan. Poikkeama liittyy lähes yksinomaan ulkomailla syntyneisiin suomalaistaustaisiin henkilöihin. Koska Pew:n tuottamat uskontojakaumat koskevat vuotta

2010, arvioimme kaikkien suomalaistaustaisten maahanmuuttajien uskonnollisuutta Suomen vuoden 2010 uskontotilanteen perusteella. Suomen evankelis-luterilainen kirkko on menettänyt nopeasti kannatustaan viime vuosikymmenten aikana ja uskonottomuus on vastaavasti yleistyntynyt. Siksi Pew:n jakauma aliarvioi kristittyjen määrää ja yliarvioi uskonottomien määrää, kun sitä sovelletaan vuotta 2010 edeltävään aikaan. Pew:n lukuihin perustuvat arviot menettävät muutenkin luotettavuuttaan, kun ajallinen etäisyys vuodesta 2010 kasvaa.

Tuloksien tulokinnassa on syytä huomata, että annetut luvut kertovat erilaisten ”uskonto-taustojen” yleisyydestä Suomessa. Ne eivät siis mittaa uskonnollisesti aktiivisten lukumääriä tai sitä, kuinka moni maahanmuuttaja identifioituu tietyn uskontoperinteen kannattajaksi. Tässä artikkelissa ilmoitetut luvut kuvaavatkin ennen kaikkea sitä, kuinka monella maahanmuuttotaustaisella suomalaisella arvioimme perheen tai suvun kulttuuritaustan kautta olevan yhteys johonkin tiettyyn uskontoperinteeseen. Vertailukohtaksi onkin hyvä ottaa tilastotietoja, joita on saatavilla esimerkiksi rekisteröityneiden uskonnollisten yhdyskuntien jäsenmääristä ja uskonnonharjoituksen aktiivisuudesta. Lisäksi lähtömaakohtaisilla tarkasteluilla voitaisiin todennäköisesti parantaa arviota. Suomessa ei toistaiseksi kuitenkaan ole tehty laajoja tilastollista tutkimusta maahanmuuttajien uskonnonharjoituksesta, mutta joitain yksittäisiä tietoja on saatavilla. *Ollako vai eikö olla?* -tutkimuksessa 97 % somalinkielisistä, 60 % arabiankielisistä, 50 % venäjänkielisistä ja 24 % vironkielisistä piti

49 Pew 2012.

itseään uskonnollisina.⁵⁰ Vastaavasti muualla Euroopassa on todettu, että esimerkiksi muslimista noin joka kolmas rukoilee päivittäin, käy moskeijassa vähintään kerran viikossa tai muuten harjoittaa aktiivisesti uskontoaan.⁵¹

50 Pitkänen, Saukkonen & Westinen 2020, 25.

51 Ks. esim. Larsson 2007, 11; Pollack, Müller, Rosta & Dieler 2016, 12.

FT Teemu Pauha on islamilaisen teologian yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa ja uskontotieteen dosentti Turun yliopistossa. Taustaltaan hän on uskontopsykologi ja erikoistunut uskonnollisen identiteetin ja uskontoryhmien välisten suhteiden sosiaalipsykologiaan sekä islamiin Euroopassa.

• teemu.pauha@helsinki.fi

FT Tuomas Martikainen on kulttuuriantropologian yliopistolehtori (ma.) Itä-Suomen yliopistossa ja uskontotieteen dosentti Helsingin yliopistossa. Tutkimuksissaan hän on käsitellyt maahanmuuttajien kotoutumista ja uskonnollista toimintaa Suomessa.

• tuomas.martikainen@uef.fi

KIRJALLISUUS

Barrett, David B. (1982). *World Christian Encyclopedia: A Comparative Study of Churches and Religions in the Modern World, AD 1900–2000*. Oxford: Oxford University Press.

Brill (2007–). *World Christian Database*. Leiden: Brill. <https://brill.com/view/db/wcdo> (luettu 28.1.2021).

Brill (2010–). *World Religion Database*. Leiden: Brill. <https://brill.com/view/db/wrdo> (luettu 28.1.2021).

Brown, Davis & Patrick James (2015). Religious Characteristics of State Dataset, Phase 1: Demographics. <http://www.thearda.com/archive/files/codebooks/origCB/RCS%20Demographics%20Codebook%206-22-15.pdf> (luettu 30.3.2021).

Castles, Stephen, Hein de Haas & Mark J. Miller (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Fifth Edition. London: Palgrave Macmillan.

Connor, Phillip (2014). *Immigrant Faith: Patterns of Immigrant Religion in the United States, Canada, and Western Europe*. New York: New York University Press.

Digi- ja väestötietovirasto (2020). Väestötietojärjestelmään tehdyillä muutoksilla pieni vaikutus väkilukuun. <https://dvv.fi/-/vaestotietojarjestelmaan-tehdyilla-muutoksilla-pieni-vaikutus-vakilukuun> (luettu 26.4.2021).

Euroopan muuttoliikeverkosto (s.a.). Suomeen tulleet turvapaikanhakijat vuosina 1990–2013. <http://www.emn.fi/tilastoja/turvapaikkatilastot/turvapaikanhakijat> (luettu 26.4.2021).

Hovi, Tuija (2018). Jäsenyys uskonnollisessa yhteisössä. *Uskontososiologia*. Toim. Kimmo Ketola, Tuomas Martikainen & Teemu Taira. Turku: Eetos, 207–220.

Johson, Todd M. & Brian J. Grim (2013). *The World's Religions in Figures: An Introduction to International Religious Demography*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Kasselstrand, Isabella & Setareh Mahmoudi (2020). Secularization among Immigrants in Scandinavia: Religiosity across Generations and Duration of Residence. *Social Compass* 67:4, 1–20.

Ketola, Kimmo (2020). Uskonnolliset identiteetit ja uskomusmaailma moninaistuvat. *Uskonto arjessa ja juhlassa: Suomen evankelis-luteri-*

- lainen kirkko 2016–2019*. Toim. Hanna Salomäki, Maarit Hytönen, Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 67–89.
- Kivisto, Peter (2014). *Religion and Immigration: Migrant Faiths in North America and Western Europe*. Cambridge: Polity Press.
- Kritz, Mary M. (2019). Demography. *The Sage International Handbook of International Migration*. Toim. Christine Inglis with Wei Li & Binod Khadria. London: Sage, 23–41.
- Larsson, Göran (2007). Muslims in the EU: Cities Report [Sweden]. Budapest: Open Society Institute. https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/a801911c-65ac-4a92-a902-10a0b6ebb750/museucitiesswe_20080101_o.pdf (luettu 23.4.2021).
- Maahanmuuttovirasto (2021). Maahanmuuton tilastot 2020: Suomeen muutetaan useimmiten työntekijä, korona vaikutti hakemusten määrään. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/maahanmuuton-tilastot-2020-suomeen-muutetaan-useimmiten-tyon-takia-korona-vaikutti-hakemusten-maaraan?publisherId=69817837&releaseId=69898737> (luettu 26.4.2021).
- Martikainen, Tuomas (2011). Maahanmuuttajien uskonnollisen taustan arvioiminen Suomessa. *Teologinen Aikakauskirja* 116:3, 232–246.
- Martikainen, Tuomas (2015). Uskonto suomalaisessa maahanmuuttotutkimuksessa. *Kohtaamisia: Kirjoituksia uskonnosta, arjesta ja monikulttuurisuudesta*. Toim. Riku Hämäläinen & Heikki Pesonen. Uskontotiede 16. Helsinki: Helsingin yliopisto, Maailman kulttuurien laitos, Uskontotiede, 82–93.
- Martikainen, Tuomas, Matti Saari & Jouni Korkiasaari (2013). Kansainvälinen muuttoliike ja Suomi. *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Toim. Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen ja Minna Säävälä. Helsinki: Gaudeamus, 23–54.
- Martikainen, Tuomas & Tuula Sakaranaho (2018). Kansainväliset muuttoliikkeet, uskonto ja maahanmuuttajat. *Uskontososiologia*. Toim. Kimmo Ketola, Tuomas Martikainen & Teemu Taira. Turku: Eetos, 249–261.
- Nieminen, Tarja, Hanna Sutela & Ulla Hannula, toim. (2015). *Ulkomaista syntyperä olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pew-Templeton (2021). Pew Templeton Global Religious Futures Project. Washington: Pew Research Center. <http://www.globalreligiousfutures.org/> (luettu 27.1.2021).
- Pew Research Center (2012). *The Global Religious Landscape: A Report on the Size and Distribution of the World's Major Religious Groups as of 2010*. Washington, D.C.: Pew Forum on Religion & Public Life. <https://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/11/2014/01/global-religion-full.pdf> (luettu 31.3.2021).
- Pew Research Center (2015). *The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010–2050*. Washington: Pew Research Center.
- Pew Research Center (2017). *Europe's Growing Muslim Population*. Washington: Pew Research Center.
- Pitkänen, Ville, Pasi Saukkonen & Jussi Westinen (2019). *Ollako vai eikö olla? Tutkimus viiden kieliryhmän kiinnittymisestä Suomeen*. Tutkimusraportti 5: Identiteetit. E2: Helsinki.
- Pohjanpää, Kirsti, Seppo Paananen & Mauri Nieminen (2003). *Maahanmuuttajien elinolut: Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pollack, Detlef, Olaf Müller, Gergely Rosta & Anna Dieler (2016). Integration und Religion aus der Sicht von Türkeistämmigen in Deutschland. Repräsentative Erhebung von TNS Emnid im Auftrag des Exzellenzclusters "Religion und Politik" der Universität Münster. https://www.uni-muenster.de/imperia/md/content/religion_und_politik/aktuelles/2016/06_2016/studie_integration_und_religion_aus_sicht_t__rkeist__mmiger.pdf (luettu 23.4.2021).
- Rumbaut, Rubén G. (2004). Ages, Life Stages, and Generational Cohorts: Decomposing the Immigrant First and Second Generations in the United States. *International Migration Review* 38:3, 1160–1205.

- Saukkonen, Pasi (2020). *Suomi omaksi maaksi: Kotouttamispolitiikka ja sen kehittämismahdollisuudet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sisäministeriö (2020). Paperittomuuteen ei ole patenttiratkaisua – ilmiöön täytyy tarttua useilla keinoilla. Sisäministeriön blogi 4.12.2020. <https://intermin.fi/ajankohtaista/blogi/-/blogs/paperittomuuteen-ei-ole-patenttiratkaisua> (luettu 26.4.2021).
- Sohlberg, Jussi & Kimmo Ketola (2020). Uskonnolliset yhteisöt Suomessa. *Uskonto arjessa ja juhlassa: Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2016–2019*. Toim. Hanna Salomäki, Maarit Hytönen, Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 45–66.
- Среда (2012). Арена: Атлас Религий и Национальностей Российской Федерация. <https://sreda.org/arena/arena-v-pdf> (luettu 22.4.2021).
- Stonawski, Marcin, Vegard Skirbekk, Conrad Hackett, Michaela Potančoková & Brian Grim (2014). The Size and Demographic Structure of Religions in Europe. *Yearbook of International Religious Demography 2014*. Toim. Brian Grim, Johnson Todd, Vegard Skirbekk & Gina Zurlo. Leiden: Brill, 131–142.
- Tilastokeskus (2018). Väestörakenne 2017: Vuosikatsaus 2017. Helsinki: Tilastokeskus. https://www.stat.fi/til/vaerak/2017/01/vaerak_2017_01_2018-10-01_fi.pdf (luettu 14.8.2019).
- Tilastokeskus (2021a). Käsitteet. Suomalaistaustainen. Helsinki: Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/meta/kas/suomalaistausta.html> (luettu 29.1.2021).
- Tilastokeskus (2021b). Käsitteet. Ulkomaalaistaustainen. Helsinki: Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/meta/kas/ulkomaalaistausta.html> (luettu 29.1.2021).
- Tilastokeskus (2021c). Käsitteet. Väestö. Helsinki: Tilastokeskus. <https://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/vaesto.html> (luettu 29.1.2021).
- UNDP = United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2020). *International Migrant Stock 2020: Documentation*. United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2020. New York: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division.
- United Nations (1998). *Recommendations on Statistics of International Migration*. Revision 1. New York: United Nations.